

Beatriz Fernández & Anna Pineda, *Basc per a catalanoparlants (O de com dues llengües tan diferents s'assemblen tant)*, Argentona, Voliana Edicions, 2016, 292 pp., ISBN: 978-84-944848-7-2

El llibre *Basc per a catalanoparlants* resulta més rellevant del que en un primer moment podria semblar. D'entrada, perquè, per més que es parli d'una suposada afinitat entre bascos i catalans —afinitat que potser ha disminuït aquests darrers temps, segurament pels diferents camins que han triat els dos pobles a l'hora de relacionar-se amb l'Estat espanyol, i qui sap si també per una certa rivalitat futbolística en augment—, aquesta relació afectiva no s'ha traduït en una quantitat considerable de material que permeti conèixer millor les realitats de la cultura basca i la catalana. Encara menys en l'àmbit de la lingüística. Lluny de les pàgines polítiques que sovint es dediquen al País Basc en els diaris catalans, al llarg d'aquest últim decenni han estat únicament dues les obres sobre la llengua basca que s'han traduït al català: *Orbipeon. El país de la llengua basca*, de Juan Carlos Etxegoien Xamar (Pamiela, 2012), i *Gaudir de la llengua. El viatge lingüístic d'un parlant basc*, de Karmelo Ayesta (Onada, 2015).

En l'epíleg del llibre que ressenyem —traducció i adaptació de l'original en castellà, *Euskera para castellanohablantes* (Donostia, Erein, 2016)—, també es fa referència a la relació entre bascofons i catalanoparlants: «esperem que amb aquest llibre no fem sinó contribuir, un cop més, a la germanor entre els parlants de l'una i de l'altra [llengua]» (pp. 291-292). La contribució en aquest cas és rellevant també pel lloc des d'on s'ha escrit. L'autora del llibre, Beatriz Fernández Fernández, és professora titular del Departament d'Estudis Bascos de la Universitat del País Basc (UPV/EHU) i membre corresponent d'Euskaltzaindia (l'Acadèmia de la Llengua Basca). A més, és autora de diversos articles i llibres d'investigació sobre la llengua basca i la variació sintàctica: ha editat volums col·lectius publicats, entre d'altres, a Oxford University Press i a John Benjamins. D'altra banda, Anna Pineda Cirera, la traductora i adaptadora del llibre al català, és llicenciada en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona i doctora en Ciència Cognitiva i Llenguatge per la Universitat Autònoma de Barcelona.

El títol del llibre que Voliana Edicions ha publicat, *Basc per a catalanoparlants*, indica l'objecte d'estudi: la llengua basca, lògicament, adreçada als parlants de català. El subtítol (*O de com dues llengües tan diferents s'assemblen tant*), a més, ens deixa entreveure l'esperit d'aquest treball. Contràriament al que deu pensar la gran majoria de catalanoparlants que no s'han apropiat mai a la llengua basca, la tesi que es defensa en aquestes pàgines és que totes dues llengües, basc i català, s'assemblen més del que creiem en principi. Aquest posicionament està estretament lligat amb la visió que l'autora i la traductora i adaptadora tenen de la lingüística. Ja en el primer capítol, es posicionen i expressen la seva concepció de la llengua: defensen la igualtat de les llengües i la universalitat del llenguatge humà, que es manifesta en un nombre indeterminat de llengües, i per tant s'alineen amb l'explicació universalista del llenguatge que va promoure Noam Chomsky (tot i que ve de lluny: «aquest projecte universalista ja s'endevina en les gramàtiques especulatives medievals, entre les quals podem citar el *Tractatus de suppositionibus dialecticis* del valencià sant Vicent Ferrer», pp. 21-22).

En aquest mateix primer capítol, trobem la idea que recorre la totalitat del llibre: si atenem a la forma interna de les llengües, trobarem que les similituds entre basc i català són sorprenents. Juntament amb aquesta idea central, es pot percebre el caràcter clarament desmitificador de l'autora envers tot allò suposadament misteriós que envolta la llengua basca. Frases com, per exemple, «això és una cosa excepcional, sí, però tampoc no tant» (p. 38), «les xacres dels bascofons no són sinó les mateixes que pateixen els parlants de qualsevol altra llengua» (pp. 257-258) o, fins i tot, sentències tan agudes com ara «sentim donar un disgust al lector bascofon de llengua minoritzada que [...] pot ser que de vegades faci el fatxenda amb la idiosincràsia ancestral i l'exotisme de la seva llengua» (p. 106) són constants al llarg del llibre i xoquen frontalment amb la imatge idealitzada de la llengua basca que es transmet sovint, des de fora, però de vegades també des de dins de l'àmbit acadèmic. I encara que ens adverteixen que el «fi últim d'aquest llibre no és tant parlar de les vicissituds de les nostres dues llengües, sinó aprofundir en la seva naturalesa més pregona» (p. 38), aquest primer capítol és una bona mostra que les vicissituds seran presents al llarg del llibre, cosa que fa, encara més, que aquest no sigui un manual de gramàtica típic, sinó alguna cosa més.

Què més? seria, aleshores, la pregunta que ara hauríem de contestar. Doncs, no té una resposta senzilla. És un llibre difícil de classificar. En podríem dir assaig, ja que dins d'aquest terme podem encabir textos de tipus molt diferent, un assaig sobre la llengua basca, sobre la catalana també, sobre el llenguatge humà, al cap i a la fi; però en cap cas tenim al davant un manual de gramàtica tradicional. Beatriz Fernández, ja ho hem dit, és autora de diversos articles i llibres d'investigació, però podem afirmar que aquest és el seu primer assaig de caràcter divulgatiu. I divulgatiu és un

adjectiu que hi escau a la perfecció, ja que al llarg de cada capítol, i al costat de les explicacions purament gramaticals, l'autora introdueix tot un seguit de comparacions, de relacions, d'imatges, completament alienes a l'àmbit de la lingüística, accessibles i quotidianes, que fan que allò que es vol transmetre arribi de la manera més directa al lector no iniciat. Intuïm que darrere de la comparació d'una llengua amb un Lego, de la gramàtica amb el manual d'instruccions d'aquest Lego (que l'autora defensa que és universal, no ho oblidem), darrere de la relació entre Sherlock Holmes i el subjecte, i entre el doctor Watson i l'objecte (de referències literàries, n'hi ha unes quantes, a més de la d'Arthur Conan Doyle: José Agustín Goytisolo, Estepan Urkiaga *Lauaxeta*, Mercè Rodoreda, etc.), darrere de la utilització de la imatge dels actors principals d'una pel·lícula per referir-se als arguments d'un verb i dels actors de repartiment per referir-se als adjunts (per parlar, a continuació, de dos dels films que més èxit han tingut últimament en les nostres respectives cinematografies, *Pa negre* i *Loreak*), darrere de tot això hi ha la llarga experiència docent de l'autora. En tot cas, són exemples del caràcter clarament divulgatiu i fins i tot didàctic d'aquest treball, que els llibres de gramàtica no acostumen de tenir.

Però aquestes constants referències culturals no són els únics signes externs a la lingüística que apareixen en el llibre, i que despleguen un ventall de possibles lectures més ampli. *Basc per a catalanoparlants* té un fort component biogràfic: de la vida de l'autora, sí. A mesura que fa, per exemple, una disquisició sobre els objectes indirectes («protagonistes un xic més modestos», p. 143) en la llengua basca, fa tot un recorregut biogràfic dels seus predecessors (que igual que l'objecte indirecte, segons l'autora, «han entrat a formar part d'una gran història des de la seva més absoluta fragilitat i petitesa», p. 145). I aquest recorregut culmina en el capítol VI amb la tornada del seu avi a l'estació del Nord de Bilbao l'any 1941, després d'haver passat els últims anys a la presó. Però l'aspecte biogràfic aprofundeix sobretot en la relació de l'autora amb la llengua basca: quan, per posar-ne un exemple, explica el paper dels experimentadors que acompanyen els verbs psicològics, aprofita per parlar de les *ikastoles* (aquelles escoles infantils en què, en la dècada dels seixanta, es podia cursar l'ensenyament primari íntegrament en basc, sempre dins la més estricta clandestinitat, és clar) i de la seva experiència en una d'aquestes *ikastoles* («Els nostres pares eren conscients, i molt, de com d'arriscada era aquella aposta», p. 185). Sempre amb un lligam molt estret i aclaridor en relació amb el contingut teòric que vol explicar a cada moment. Som al davant d'un llibre de gramàtica, per tant, i no pas d'història de les vicissituds de la llengua, com s'excusen de nou les autores (p. 217), tot i que, com veiem, el text les contradia al llarg dels diferents capítols, mostrant tot un seguit de qüestions relacionades amb la llengua, però també amb la cultura i fins i tot amb la seva biografia personal.

De gramàtica també n'hi ha, només faltaria això, que és del que més saben Beatriz Fernández i Anna Pineda. Aspectes de caràcter general, que atenyen totes les llengües, com ara la classificació que fan en el capítol 2 entre llengües sintètiques i analítiques, o entre llengües aglutinants i flexives. En aquest segon capítol, es parla dels prejudicis lingüístics, de la mà d'autoritats en la matèria: Juan Carlos Moreno Cabrera, Jesús Tuson i Joan Mari Torrealdaí. I s'aprofita per introduir, gairebé com qui no vol la cosa, de passada, discussions lingüístiques de gran actualitat, que superen l'àmbit estrictament acadèmic i arriben directament a altres sectors de la societat, com ara les «discussions bizantines sobre l'ús sexista de la llengua» (p. 49). Fent una comparació més estreta entre la llengua basca i la catalana, en el tercer capítol s'explica l'existència de llengües OV (objecte-verb) i llengües VO (verb-objecte), a més d'utilitzar el concepte d'imatge especular per explicar les diferències entre preposicions i posposicions («són una mateixa cosa amb dos noms diferents», pp. 62-63). L'autora defensa amb tot això que «si capgirem el català, arribarem al basc, i viceversa» (p. 59). Ara bé, també destaca que basc i català són llengües SV (subjecte-verb). En el capítol 4, es parla de com entendre la naturalesa de la flexió verbal basca, posant en relleu, això sí, que en l'àmbit de la flexió verbal de les dues llengües hi ha tant formes sintètiques com analítiques.

Quan parlem de la llengua basca, sembla difícil que no aparegui el tema de l'ergativitat. En aquest llibre, apareix en el capítol 5, «potser un dels fenòmens tipològics del basc que més atenció ha merescut en la gramàtica basca» (p. 140). Al llarg del capítol, es detalla que el basc té dues formes per expressar el subjecte en l'àmbit de la flexió verbal, una de les quals és la famosa ergativitat. Però també hi apareixen més exemples de llengües que tenen aquesta característica. Així doncs, l'autora detalla que «al cap i a la fi, el basc és una llengua natural més i que les seves característiques, més o menys extravagants als ulls d'un estrany, es testimonien, si no entre les seves veïnes més pròximes, sí en altres llengües, que no per això han de ser necessàriament ni les seves germanes ni les seves cosines germanes» (p. 128). L'eix del sisè i del setè capítol és el cas datiu, que dels anys noranta ençà ha adquirit una importància rellevant en la gramàtica basca. Juntament amb el datiu, es parla dels verbs auxiliars, i l'autora pren posició en el debat que vol dirimir si hi ha un mateix auxiliar (*haver*) en les formes tripersonals i en les bipersonals del basc: «no hi veiem pas, com altres lingüistes han fet i fan encara, un verb *donar* (el *donar* auxiliar i no lèxic), **edutsi*, l'existència del qual nosaltres neguem».

En els dos últims capítols, 8 i 9, són els dialectes de la llengua basca els que agafen especial importància, per parlar de les variacions morfològiques de la flexió verbal, per exemple. Però no només: s'hi fa una explicació detallada sobre el procés de

configuració del model estàndard del basc, allò que coneixem amb el nom d'*euskara batua*, que data, precisament, de la dècada dels seixanta del segle anterior. I malgrat que la idea inicial és que el basc és una llengua fortament dialectalitzada, i que les diferències entre les diferents variants dialectals poden arribar a la inintel·ligibilitat, la conclusió final és que els dialectes del basc s'assemblen els uns als altres de manera indiscutible. Sempre al voltant de la idea d'igualtat, sigui entre llengües, sigui entre una determinada llengua (com ara el castellà) i els dialectes o varietats d'unes altres (com ara el basc i el català), o fins i tot entre alguns dialectes d'una llengua i alguns d'una altra. «Definitivament, no pot ser casual» (pp. 270-271). Tot i que de manera no gaire extensa, en aquests darrers capítols, es fa també referència a alguna qüestió fonètica, com ara la pronunciació de la *z* en basc (pronunciació que fa mal, sense anar massa lluny, quan s'escolta un partit de futbol amb equips bascos en les ràdios i les televisions catalanes).

Es tracta, doncs, d'un llibre rellevant per al lector catalanoparlant. Dos noms de solvència acadèmica contrastada, Beatriz Fernández, autora, i Anna Pineda, traductora i adaptadora, s'autodefineixen així al llarg de l'obra. Però podríem parlar tranquil·lament de coautoria, ja que l'esforç d'adaptació del text al català ha estat important i el resultat, molt satisfactori: el lector no té en cap moment la sensació d'estar llegint una traducció al català (m'atreviria a dir, fins i tot, que no té la sensació d'estar llegint una adaptació), sinó que, més aviat, sembla una obra concebuda en aquesta llengua, resultat de la gran quantitat de feina de contextualització que s'ha dut a terme. Les referències a la realitat cultural i lingüística catalana són constants i molt ben portades, des de les literàries que ja hem comentat abans, fins a les lingüístiques de més actualitat, com ara la publicació de la *Gramàtica del català contemporani*, dirigida per Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya, amb la col·laboració de Gemma Rigau.

Amb un total de nou capítols, al final de cadascun dels quals hi ha un apèndix amb les referències bibliogràfiques, la pretensió del llibre no ha estat ser exhaustiu, «sinó proporcionar unes quantes peces del trencaclosques que poden ajudar el lector a treure l'entrellat d'una colla d'aspectes intricats del basc, de les seves varietats i en última instància del llenguatge» (p. 218). Contràriament a la línia general, que tendeix a aprofundir en les diferències de la llengua basca, sovint presentades com a cosa genuïna i única, aquest llibre incideix en les similituds del basc amb el català i, per extensió, amb la resta de llengües. Això està en relació amb el caràcter divulgatiu del llibre: a partir de les diferències, en un primer moment potser s'aconsegueix enlluernar la persona que s'apropa al basc, però és a través de les similituds, dels punts en comú, dels punts de suport que es pot aprofundir en aquest interès per la llengua.

Les persones vinculades a l'àmbit de la llengua (filòlegs, lingüistes, professors de llengua, traductors, investigadors, estudiants universitaris, etc.) podran gaudir de la lectura de *Basc per a catalanoparlants*. Però també ho faran les persones que no tinguin res a veure amb el món de les lletres, ja que la seva lectura no requereix un bagatge teòric excessiu. El llibre demostra amb arguments que, si bé les diferències existeixen, les similituds entre basc i català són també incontestables. Esperem que aquestes similituds i aquestes pàgines permetin reduir una mica més el desconeixement entre totes dues llengües, cultures i pobles.

ARITZ GALARRAGA LOPETEGI
Universitat Autònoma de Barcelona
aritz.galarraga@uab.cat